

Unele provocări juridico-penale ca urmare a evoluției tehnologiei informației (inclusiv a evoluției internetului)¹

Some Legal-Criminal Challenges as Follows the Evolution of Information Technology (Including the Evolution of the Internet)

Mihai Dunea²

Rezumat:

Ca urmare a evoluției generale a tehnologiei, evoluția accelerată, din ultima perioadă, a tehnologiei informației și a internetului (a relațiilor și interacțiunilor umane în mediul virtual, fie acestea de tip social, economic, politic etc.) ridică și problema adaptării dreptului, a evoluției normelor juridice, astfel încât să reglementeze și să protejeze persoanele în acest relativ nou, dar tot mai prezent cadru de manifestare (în cheie modernă) a raporturilor juridice. Această constatare obiectivă se impune inclusiv din perspectiva necesității de adaptare a cadrului normativ juridico-penal la noile realități, conceptul de *cybercriminalitate* sau derivate ale acestuia (care fac referire la aceeași realitate esențială) devenind din ce în ce mai prezent(e) în practica aplicării dreptului, sens în care este necesară și o observare teoretică a fenomenului. Implicând, practic, alături de nenumărate beneficii, și o lărgire a sferei generale a infracționalității, evoluția tehnologiei, inclusiv a mediului on-line, implică (și) o augmentare a vulnerabilității anumitor categorii de persoane (unele mai predispușe ca altele la victimizare în mediul informatic), precum și a mediului social, în general, față de această veritabilă nouă dimensiune de manifestare a criminalității (cu mult mai puține frontiere decât cea „clasică”). Prin urmare, rezultă în mod firesc că ea conduce / trebuie să conducă și la o simetrică extindere a sferei de reglementare, legiuitorul fie adoptând norme / instituții juridice noi, fie adaptându-le pe unele dintre cele preexistente la noile realități. Această tendință este vizibilă atât în raport de reglementări aparținând dreptului penal general, cât și de norme de drept penal special. Scopul prezentului articol este să surprindă / evidențieze unele dintre actualele dispoziții penale generale care au fost generate în legislația românească de explozia evoluției tehnologiei informatice contemporane (dintre care unele, prin însăși noutatea lor, inclusiv sub aspect terminologic, în domeniul dreptului, ridică sau pot ridica sensibile probleme de interpretare și aplicare).

¹ Prezentul articol încorporează o formă scrisă evoluată din materialul prezentat de autor în intervenția susținută în cadrul Conferinței „*Perspective juridice asupra internetului*”, ediția a 3-a (26 octombrie 2019): „*Evoluția dreptului prin tehnologie*” (Panel 1 – *Drept Public*), organizată de Facultatea de Drept a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (25 octombrie).

² Lector univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Drept, e-mail: mihai.dunea@uaic.ro.

Cuvinte-cheie: evoluția dreptului; evoluția tehnologiei informatice; norme penale generale noi sau adaptate; reglementări penale specifice în domeniul informatic / privind internetul.

Abstract:

As a result of the general evolution of technology, the accelerated evolution (in the last period of time) of the informatics technology, including that of the Internet (of human relations and interactions in the virtual environment, of social, economic, political type etc.) also raises the problem of the evolution of the legal norms, of adapting the law, so that to regulate and protect persons in this relatively new, but increasingly present framework for manifesting (in a modern key) of legal relationships. This objective finding is also required from the perspective of the necessity of adapting the legal criminal normative framework to the new realities, the concept of cybercrime or its derivatives (which refer to the same essential reality), becoming more and more present in the practice of applying the law, sense in which a theoretical observation of the phenomenon is also required. Practically involving, alongside countless benefits, a broadening of the general sphere of crime, the evolution of technology, including that of the online environment, also implies an increase in the vulnerability of certain categories of people (some more prone to victimization in the on-line environment than others), as well as an increase in the general vulnerability of the social environment, in what regards this new dimension of crime (with far fewer boundaries than the "classic" one). Therefore, it naturally results that it leads / must lead also to a symmetrical extension of the regulatory sphere, the legislator either adopting new legal norms / institutions, or adapting some of the existing ones to the new realities. This tendency is visible both in relation to general criminal law regulations and special criminal law rules. The purpose of this article is to to surprise / highlight some of the current general criminal provisions (from the Romanian legislation) that were generated by the explosive evolution of contemporary technology in the informatics field (some of which, by their very novelty in the field of law, including under terminological aspects, raising or being able to raise sensitive problems of interpretation and application).

Keywords: the evolution of the law; the evolution of informatics technology; new or adapted general criminal rules; specific criminal regulations in the IT / internet field.

*

După cum s-a indicat și în rezumat, apreciem că una dintre urmările indubitabilei evoluții generale, accentuate, a tehnologiei, care se înregistrează încontinuu de o bună perioadă de timp, implicit sub aspectul – reprezentativ, de altfel – al evoluției domeniului tehnologiei informației, inclusiv a internetului (prin accentuarea, preponderent cantitativă, a stabilirii de relații și interacțiuni umane în mediul virtual, fie acestea de natură socială, economică, politică, profesională, comercială, de divertisment, de raliere a societății civile, de polarizare pe diverse teme, de informare și dezinformare etc.) ridică și serioasa problemă a adaptării dreptului la acest proces, a evoluției normelor juridice astfel încât să reglementeze noile realități și să protejeze persoanele în acest relativ nou

și tot mai prezent cadru de manifestare (în cheie modernă) a raporturilor juridice. Desigur că această constatare obiectivă se impune inclusiv (poate chiar, mai bine spus: *mai ales*) din perspectiva necesității de adaptare a cadrului normativ juridico-penal la noile realități. Într-adevăr, interacțiunile tot mai dese pe rețele de socializare, împrejurarea că numeroase tranzacții financiare / comerciale (mai mult sau mai puțin importante) pot acum să aibă loc în mediul virtual (plăți de facturi, achiziționarea de produse / servicii și plata contravalorii lor, transfer de sume de bani la distanță ș.a.) au atras, în mod deloc imprevizibil, atenția elementelor cu înclinații infracționale, care (uneori cu mai multă, alteori cu mai puțină pricepere) încearcă (și adesea reușesc) să comită fapte periculoase, adeseori păgubitoare (din multiple puncte de vedere) în noul cadru de manifestare informatic. Acestea sunt, după caz, fie infracțiuni specifice interacțiunii non-virtuale, care au fost adaptate noului mediu de comitere, fie fapte tipice / specifice acestui domeniu, practic, noi forme de infracționalitate, evolute odată cu evoluția generală a tehnologiei, într-un proces care, sub aspect criminologic, poate fi admis, până la punct, a fi unul oarecum normal / firesc (dar, prin aceasta, nu mai puțin indezirabil și demn de combatere prin metodele dreptului penal). Astfel, conceptul de *cybercriminalitate* – sau diverse derivate ale acestuia (care fac însă referire la aceeași realitate esențială) – au devenit din ce în ce mai prezent (e) în viața de zi cu zi, în mass-media și fără doar și poate în practica aplicării dreptului, sens în care este necesară și o observare / abordare teoretică a fenomenului.

Așadar, implicând (alături de nenumărate beneficii) și o lărgire a sferei generale a infracționalității, evoluția tehnologiei, inclusiv a mediului on-line, implică (și) o augmentare a vulnerabilității anumitor categorii de persoane (unele mai predispuse ca altele la victimizare în mediul informatic), precum și o generică predispunere a mediului social, în general, la această veritabilă nouă dimensiune de manifestare a criminalității. Faptul că aceasta cunoaște cu mult mai puține frontiere decât infracționalitatea „clasică” o face, astfel, cu atât mai periculoasă și dificil de asanat, din pricina (printre altele) potențialelor conflicte de competență ce pot să apară între autorități implicate în reprimarea sa, precum și ca urmare a diluării semnificației penale a fiecărui segment separat de activitate, desfășurată potențial pe teritorii diferite, dar și numeroaselor alte piedici tipice pentru criminalitatea informatică (de pildă, mediul eteric în care se produc multiple procese on-line – stocarea datelor, distribuția acestora, transferul de informații etc. – poate face dificilă identificarea clară a locului săvârșirii infracțiunii, aspect de care pot profita / pe care se pot baza cei care comit astfel de fapte).

Prin urmare, rezultă, în mod firesc, că această evoluție tehnologică este de natură a conduce / ar trebui să conducă și la o simetrică extindere a sferei de reglementare a cadrului normativ (în general, și a dreptului penal, în special), legiuitorul fie adoptând norme / instituții juridice noi special pentru a face față acestui nou domeniu de interacțiune umană, fie adaptându-le pe unele din cele preexistente la noile realități. Această tendință este vizibilă atât în raport de

reglementări aparținând dreptului penal general, cât și de numeroase norme de drept penal special.

Scopul prezentului articol este (după cum s-a fixat și în rezumat) tocmai surprinderea / evidențierea unora dintre actualele dispoziții penale generale generate (în legislația autohtonă) de explozia evoluției tehnologiei informatice contemporane (dintre care unele, prin însăși noutatea lor, inclusiv sub aspect terminologic, ridică sau pot ridica, în domeniul dreptului, sensibile probleme de interpretare și aplicare).

*

Există, *de lege lata*, printre normele de drept penal general, unele care au apărut sau au fost expres adaptate tocmai ca reacție a legiuitorului penal la evoluția generală a tehnologiei informației, acestea nefiind prezente în reglementarea penală generală anterioară. Relația unora dintre acestea este mai directă și mai vizibilă cu domeniul care le-a impulsionat apariția / adaptarea, în timp ce în cazul altora raportul este indirect și (prin urmare) mai dificil de sesizat la prima vedere (dar rezultă la o analiză mai atentă).

Astfel, în acest cadru, apreciem că se pot enumera o serie de dispoziții legale cuprinse în Partea generală a Codului penal actual³, după cum urmează:

*

În cuprinsul Titlului al X-lea, referitor la *Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală*, sunt incluse o serie de dispoziții explicative cu privire la unii termeni / unele concepte (sintagme) utilizate în cuprinsul legii penale (de regulă, în structura unor norme de incriminare) determinate tocmai de accelerata evoluție în domeniul tehnologiei informației. Aceste prevederi sunt importante, dată fiind existența autonomiei conceptuale a dreptului penal (unul dintre caracterele fundamentale ale acestei ramuri de drept), cunoscut fiind faptul că, în materie penală, unele noțiuni utilizate în alte domenii sau ramuri de drept (chiar specifice acestora) nu au, neapărat, același înțeles și aceeași sferă de cuprindere ca în respectivele surse de origine; legiuitorul penal are libertatea de a conferi sensuri / semnificații și conținut / sferă distinct(ă), specific(ă), unor instituții și noțiuni / concepte extrapenale, atunci când acestea sunt utilizate în cadrul și contextul legii penale.⁴

Astfel, potrivit art. 180 C. pen., se determină semnificația penală a conceptului de *instrument de plată electronică*⁵, iar, potrivit dispozițiilor cuprinse în

³ Legea nr. 286/2009, publicată în M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009, în vigoare de la 1 februarie 2014.

⁴ În acest sens, a se vedea (printre alte surse): Maria-Ioana Mărculescu-Michinici, Mihai Dunea, *Drept penal. Partea generală. Curs teoretic în domeniul licenței (I)*, Editura Hamangiu, București, 2017, p. 9, 10; Florin Streteanu, Daniel Nițu, *Drept penal. Partea generală. Curs universitar (vol. I)*, Editura Universul Juridic, București, 2014, p. 17-19.

⁵ Conform textului legal, se dispune (într-un limbaj care poate fi apreciat, pe alocuri, ca fiind suficient de obscur pentru destinatarul obișnuit al legii penale și chiar pentru

art. 181 C. pen., este stabilit înțelesul penal al sintagmelor *sistem informatic*, respectiv *date informatice*⁶.

Este de observat, în legătură cu unele dintre aceste norme de interpretare legală (contextuală, autentică), faptul că viziunea legiuitorului penal (*lato sensu*) nu este, din păcate, întotdeauna unitară, existând dispoziții de natură penală cuprinse în alte surse formale care nu coincid perfect cu acelea stipulate în textele de lege preindicate. Astfel, (și) în Codul de procedură penală⁷ legiuitorul (tot penal, în esență...) a reglementat, de asemenea (în mod aparent redundant), norme de interpretare referitoare (printre altele) la semnificația conceptelor de *sistem informatic* și *date informatice*, calificate sub aspect procesual penal drept *metode speciale de supraveghere sau cercetare* (art. 138 alin. 14 și 15 din Codul de procedură penală).

Firească ar fi fost, în aprecierea noastră, ca semnificația penală stabilită acestor noțiuni prin dispozițiile generale ale dreptului penal material (substanțial) să fie incidentă ca atare și în cadrul procesual-penal; eventual, legiuitorul

specialistul penalist neinițiat în domeniul juridico-economic cu terminologia lor specifică... – precum este referirea din finalul dispoziției legale citate în continuare) faptul că „Prin *instrument de plată electronică* se înțelege un instrument care permite titularului să efectueze retrageri de numerar, încărcarea și descărcarea unui instrument de monedă electronică, precum și transferuri de fonduri, altele decât cele ordonate și executate de către instituții financiare”. Pentru comentarii cu privire la această dispoziție legală, a se vedea (printre altele): Maria-Ioana Michinici, Mihai Dunea, în: Tudorel Toader, Maria-Ioana Michinici, Ruxandra Răducanu, Andra Crișu-Ciocintă, Sebastian Rădulețu, Mihai Dunea, *Noul Cod penal. Comentarii pe articole*, Editura Hamangiu, București, 2014, p. 313, 314; Maxim Dobrinou, în: Ilie Pascu, Vasile Dobrinou, Traian Dima, Mihai Adrian Hotca, Costică Păun, Ioan Chiș, Mirela Gorunescu, Maxim Dobrinou, *Noul Cod penal comentat. Partea generală*, ediția a II-a, Editura Universul Juridic, București, 2014, p. 817-819; Ioana Vasiiu, în: George Antoniu, Tudorel Toader (coordonatori), Alexandru Boroi, Constantin Mitrache, Versavia Brutaru, Cristian Mitache, Bogdan Nicolae Bulai, Ioan Molnar, Costică Bulai, Ion Ristea, Ștefan Daneș, Constantin Sima, Constantin Duvac, Vasile Teodorescu, Mioara-Ketty Guiu, Ioana Vasiiu, Ion Ifrim, Adina Vlășceanu, *Explicațiile noului Cod penal. Vol. II (art. 53-187)*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 558-563.

⁶ Potrivit dispoziției normative din alin. (11), se fixează semnificația penală a conceptului de *sistem informatic* astfel: „Prin *sistem informatic* se înțelege orice dispozitiv sau ansamblu de dispozitive interconectate sau aflate în relație funcțională, dintre care unul sau mai multe asigură prelucrarea automată a datelor, cu ajutorul unui program informatic”; în alin. (1) par. al 2-lea legea stabilește înțelesul penal al noțiunii de *date informatice*, după cum urmează: „Prin *date informatice* se înțelege orice reprezentare a unor fapte, informații sau concepte într-o formă care poate fi prelucrată printr-un sistem informatic”. Pentru comentarii cu privire la dispoziția legală, a se vedea (printre altele): M.I. Michinici, M. Dunea, în: T. Toader ș.a., *op. cit.*, p. 315, 316; M. Dobrinou, în: I. Pascu, V. Dobrinou ș.a., *op. cit.*, p. 820-822; I. Vasiiu, în: G. Antoniu, T. Toader (coord.) ș.a., *op. cit.*, p. 563-566.

⁷ Legea nr. 135/2010, publicată în M. Of. nr. 486 din 15 iulie 2010, în vigoare de la 1 februarie 2014.

procesual penal ar fi putut să reitereze prevederile din art. 181 C. pen. ca atare (deși dispoziția ar fi fost redundantă și o trimitere la textul din legea penală materială ar fi fost mai potrivită).

În schimb, este de observat că legea procesual penală indică semnificația acestor concepte, fără referire la prevederile corespunzătoare din Codul penal și – în timp ce menține nemodificată definiția sintagmei *sistem informatic* – îmbogățește înțelesul noțiunii de *date informatice*, adăugând definiției acesteia, astfel cum este cuprinsă în art. 181 alin. 12 C. pen., o precizare suplimentară⁸. În acest context, pornind și de la realizarea împrejurării obiective potrivit căreia Codul de procedură penală a fost finalizat și promulgat ulterior celui penal (deși ele au intrat în vigoare deodată), apare ca legitimă întrebarea: de ce legiuitorul nu a modificat formularea întrebuințată în Codul penal pentru a defini unitar semnificația penală a conceptului de *date informatice*, odată cu modificarea acesteia, la momentul elaborării Codului de procedură penală (presupunând că formularea atinsă la un moment mai avansat în timp poate fi considerată mai potrivită / completă sau chiar superioară celei anterioare), din moment ce ambele au ca sferă de aplicare domeniul dreptului penal (*lato sensu*)? Oare deosebirea de conținut a fost intenționată? În acest caz, rezultă că trebuie admis faptul că noțiunea penală materială de *date informatice* este chiar și parțial distinctă (mai restrânsă) față de cea procesual penală (altfel spus, punctual: se poate oare considera că, în sensul legii penale substanțiale, *un program capabil să determine executarea unei funcții de către un sistem informatic* nu reprezintă parte componentă a conceptului de *date informatice*, dar că în sens procesual penal acesta se încadrează în noțiunea respectivă)? În cazul unui răspuns afirmativ, ne întrebăm: de ce?; care ar fi justificarea logică a acestei deosebiri? În cazul unui răspuns negativ, ne întrebăm oare de ce această (aparentă) incongruență terminologică, această aparentă diferență de sferă de cuprindere și de formulare a unuia și aceluiași concept, în cadrul unitar de referință al dreptului penal (fie acesta material / substanțial sau formal / procesual penal)?

Desigur, se poate afirma că dispoziția procesual penală nu face decât să dezvolte o ipoteză acoperită, implicit (generic) și de formularea din Codul penal, deoarece precizează, în legătură cu entitatea suplimentar menționată, că este vorba *inclusiv* de un program (cu alte cuvinte, o entitate care decurge, la bază, din

⁸ Astfel, conform prevederii cuprinse în art. 138 alin. 15 C. proc. pen., se dispune: „Prin date informatice se înțelege orice reprezentare de fapte, informații sau concepte sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic, *inclusiv un program capabil să determine executarea unei funcții de către un sistem informatic*” (evidențierea ne aparține, marcând sintagma legală suplimentară celei cuprinse în art. 181 alin. 12 C. pen.). În afara completării indicate, mai este de observat și faptul că, în timp ce legiuitorul penal material se referea, în legătură cu această noțiune, la „ (...) orice reprezentare a unor fapte, informații sau concepte într-o formă *care poate fi prelucrată printr-un sistem informatic*”, exprimarea legiuitorului procesual penal este puțin diferită, vizând „ (...) orice reprezentare *de* fapte, informații sau concepte *sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic*”.

cele preindicate, acoperite și de norma penală). Totuși, chiar și în această cheie de interpretare, apare întrebarea: de ce evidențierea apare în textul procesual penal (care nu este o normă metodologică de dezvoltare și explicare a norme penale materiale), iar nu și în cel penal (care putea fi modificat, ulterior promulgării, dar anterior intrării în vigoare, după apariția Codului de procedură penală, de exemplu prin intermediul dispozițiilor Legii nr. 187/2012⁹, de punere în aplicare a Codului penal, ocazie folosită de legiuitor și pentru operarea altor intervenții asupra textelor normative originale din Codul penal...)?

Oprim aici șirul întrebărilor retorice legate de acest subiect, recomandând legiuitorului ca, *de lege ferenda*, să unifice (formal) cele două dispoziții indicate (art. 181 alin. 12 C. pen. și art. 138 alin. 15 C. proc. pen.), apreciind că nu există nici un motiv logic pentru această (chiar și parțială) lipsă de concordanță deplină între acestea!

*

În materia sancțiunilor de drept există unele prevederi care credem că sunt aplicabile, astăzi, inclusiv în legătură cu tehnologia informației și evoluția comunicărilor la distanță, prin intermediul internetului și nu numai. Astfel, potrivit dispozițiilor cuprinse în art. 66 alin. (11) C. pen., sunt prevăzute o serie de drepturi al căror exercițiu poate (uneori – trebuie)¹⁰ interzis (de la 1 la 5 ani) cu

⁹ Legea nr. 187/2012 a fost publicată în M. Of. nr. 757 din 12 noiembrie 2012.

¹⁰ Există două sisteme de stabilire a pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi: unul facultativ (reprezentând regula în materie) – potrivit dispozițiilor art. 67 alin. (11) C. pen. – respectiv unul obligatoriu (excepția) – conform art. 67 alin. 12 C. pen., incident atunci când legea prevede expres această pedeapsă pentru infracțiunea comisă. La rândul său, sistemul obligatoriu se poate manifesta în două variante. Potrivit uneia dintre acestea, legiuitorul dispune expres, dar generic (nedeterminat), în dispoziția sancționatorie atașată unei norme de incriminare, că alături de pedeapsa principală trebuie dispusă și pedeapsa complementară (spre exemplu, în sancționarea omorului, legea prevede, în art. 188 alin. (11) C. pen. că pedeapsa aplicabilă este închisoarea de la 10 la 20 de ani și *interzicerea exercitării unor drepturi*); în acest caz, instanța va decide exercițiul căror (și câtor) drepturi din cele enumerate în art. 66 alin. (11) C. pen. urmează să fie interzis (e obligatorie stabilirea acestei pedepse complementare, dar conținutul său este facultativ, urmând a fi individualizat de către instanță). Cealaltă variantă de manifestare a pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi constă în aceea că legiuitorul dispune în mod punctual exercițiul căror drepturi se impune, în mod necesar, a fi interzis cu titlu de pedeapsă complementară (și – implicit – accesorie) pentru comiterea respectivei infracțiuni. Spre exemplu, acesta este cazul în ipoteza săvârșirii infracțiunii de delapidare, în art. 295 alin. (11) C. pen. dispunându-se că pedeapsa pentru comiterea acestei fapte penale este închisoarea de la 2 la 7 ani și *interzicerea exercitării dreptului de a ocupa o funcție publică*; coroborat cu dispoziția cuprinsă în art. 66 alin. 12 C. pen., reiese că în acest caz este obligatorie interzicerea exercițiului dreptului de a fi ales în autoritățile publice sau în orice alte funcții publice, precum și a dreptului de a ocupa o funcție care implică exercițiul autorității de stat. În asemenea cazuri, este obligatorie atât dispunerea pedepsei complementare a interzicerii

titlu de pedeapsă complementară a interzicerii exercitării unor drepturi (infractorilor persoane fizice majore la data comiterii faptelor penale pentru care sunt trase la răspundere penală).

În măsura în care sunt interzise cu acest titlu față de o persoană condamnată la pedeapsa închisorii, exercițiul acestor drepturi (acelorași drepturi) va fi interzis și pe durata executării pedepsei principale, cu titlu de pedeapsă accesorie – potrivit art. 65 alin. (11) și 3 C. pen. Dacă pedeapsa principală aplicată este detențiunea pe viață, atunci pedeapsa accesorie va fi obligatorie, însă conținutul ei va putea fi determinat de către instanță (art. 65 alin. 12 C. pen.).

Printre drepturile astfel enumerate de către legiuitor se numără și acela prevăzut la lit. g) din cuprinsul art. 66 alin. (11) C. pen. (interzicerea dreptului „de a ocupa funcția, de a exercita profesia sau meseria ori de a desfășura activitatea de care s-a folosit [*infractorul – precizarea noastră*] pentru săvârșirea infracțiunii”), respectiv cel indicat la lit. n) din aceeași sursă legală (interzicerea dreptului „de a comunica cu victima sau cu membri de familie ai acesteia, cu persoanele cu care a comis infracțiunea sau cu alte persoane, stabilite de instanță, ori de a se apropia de acestea”). În legătură cu aceste două tipuri de drepturi al căror exercițiu poate fi interzis cu titlu de pedeapsă complementară / accesorie credem că este potențial vizată și activitatea legată de tehnologia informatică / domeniul internetului.

Astfel, este posibil ca profesia sau meseria persoanei în cauză, a cărei exercitare urmează a fi interzisă (pe durată determinată) tocmai deoarece s-a folosit de aceasta pentru săvârșirea infracțiunii, să fie legată de domeniul evoluției tehnologice, inclusiv a internetului (cel în cauză poate fi IT-ist, condamnat pentru o infracțiune prevăzută în Capitolul IV din Titlul al II-lea din Partea specială a Codului penal – art. 249-252: *Fraude comise prin sisteme informatice și mijloace de plată electronice* – ori a unei fapte dintre acelea incriminate în Capitolul VI din Titlul VII al Părții speciale a Codului penal – art. 360-366: *Infracțiuni contra siguranței și integrității sistemelor și datelor informatice*). Poate și mai interesantă este analiza posibilității ca prin interdicția desfășurării activității de care s-a folosit infractorul pentru comiterea faptei penale (fără ca aceasta să reprezinte pentru el profesia sau meseria exercitată) să fie vizată activitatea de navigare liberă și nerestricționată pe internet. Astfel, în măsura în care o persoană fără loc de muncă sau cu o activitate profesională complet separată de domeniul tehnologiei informației comite, în timpul liber (fiind hacker ca hobby), o infracțiune care implică desfășurarea activității de acces la un sistem informatic / navigare pe internet, se ridică problema dacă instanța poate (și în ce măsură) să cenzureze temporar exercitarea acestei activități, cu titlu de pedeapsă complementară (respectiv, accesorie) – așa cum ar putea, de exemplu, să interzică dreptul de a desfășura activitatea de conducere pe drumurile publice unui șofer amator care comite un omor prin lovirea victimei vizate, cu mașina pe care o conduce...

exercitării unor drepturi (implicit și existența pedepsei accesorii), cât și conținutul determinat al acesteia, instanța putând individualiza această sancțiune penală numai sub aspectul duratei, în limitele generale reglementate legal.

În acest context, nu se poate ignora nici faptul că există și o altă sancțiune de drept penal cu un conținut similar interdicției prevăzute în art. 66 alin. (11) lit. g) C. pen., anume măsura de siguranță constând în interzicerea ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii (sau meserii, ori a desfășurării unei alte activități) – art. 108 lit. c), art. 111 C. pen.¹¹. Premisa diferită de dispunere (măsura de siguranță în cauză se poate institui dacă făptuitorul a dovedit, prin comiterea faptei incriminate, incapacitate ori nepregătire, sau cauze similare de inaptitudine în desfășurarea profesiei / meseriei / funcției / activității exercitate), împrejurarea că luarea acesteia se poate realiza chiar și atunci când fapta incriminată comisă nu se configurează ca infracțiune (fiind suficientă, potrivit art. 107 alin. 12 C. pen., existența unei simple fapte prevăzute de legea penală, nejustificată, pentru aplicarea ei)¹², faptul că (prin urmare) aceasta se poate institui nu doar prin hotărâre de condamnare, ci și prin oricare dintre celelalte tipuri de hotărâri pe care le poate pronunța instanța penală pentru a soluționa acțiunea penală (încetarea procesului penal, renunțare la aplicarea pedepsei, amânarea aplicării pedepsei ori chiar achitare), durata diferită de aplicare (nedeterminată, dar minim

¹¹ Conform prevederilor cuprinse în art. 111 alin. (11) C. pen., legiuitorul dispune: „Când făptuitorul a săvârșit fapta datorită incapacității, nepregătirii sau altor cauze care îl fac inapt pentru ocuparea unei anumite funcții, pentru exercitarea unei profesii sau meserii ori pentru desfășurarea unei alte activități, se poate lua măsura interzicerii exercitării dreptului de a ocupa acea funcție ori de a exercita acea profesie, meserie sau activitate”.

¹² În acest context, este interesant și important de determinat dacă referirea la sintagma *faptă prevăzută de legea penală*, utilizată în cuprinsul art. 107 alin. 12 C. pen., este realizată cu sensul și sfera de cuprindere pe care i le conferă acesteia legiuitorul (de exemplu în art. 15 alin. (11) C. pen. (separat de conceptul de vinovăție, vizându-se doar verificarea existenței unei tipicități obiective între fapta comisă și prevederea abstractă dintr-o anumită normă de incriminare), sau, din contra, cu sensul și sfera de cuprindere pe care i le conferă acesteia legiuitorul (de exemplu în art. 4 C. pen., interpretat în lumina art. 3 din Legea nr. 187/2012 (considerându-se implicit cuprinsă în această noțiune și referirea la existența formei de vinovăție anume solicitată de lege pentru ca respectiva faptă să poată fi încadrată juridic drept infracțiune). Astfel, de pildă, dacă o persoană inaptă – lipsită de pregătirea elementară necesară – pentru a îndeplini funcția de administrator de rețea, dar care, prin manopere dolosive a ajuns să ocupe această poziție, ar comite, din culpă, o faptă de perturbare a funcționării sistemelor informatice (art. 363 C. pen.), apare întrebarea dacă i s-ar putea aplica, sau nu, măsura de siguranță a interzicerii ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii (particularizată la funcția de administrator de rețea), pe motivul existenței tipicității obiective a faptei și a lipsei sale de justificare (deși aceasta nu constituie infracțiune atunci când se comite din culpă – potrivit art. 16 alin. 16 C. pen.), sau dacă, lipsind intenția, fapta nu poate fi considerată ca tipică pe deplin (adică, în sens larg – *faptă prevăzută de legea penală*), nefiind întrunite, așadar, nici condițiile stipulate de art. 107 alin. 12 C. pen. pentru dispunerea măsurii de siguranță...!? Pentru problema eterogenității semnificațiilor doctrinare ale sintagmei *faptă prevăzută de legea penală*, respectiv pentru chestiunea întrebunțării legale a acesteia cu sensuri / semnificații distincte, a se vedea: M.I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *op. cit.*, p. 316-320.

1 an, în cazul măsurii de siguranță) reprezintă, toate, diferențe între cele două interdicții enunțate. Pe fond, însă, ambele presupun aceeași ridicare a dreptului unei persoane de a exercita o funcție / meserie / profesie / activitate, așadar, ca și în cazul pedepsei complementare (respectiv accesorii) anteindicate, se ridică întrebarea dacă poate fi vizată astfel o activitate, lucrativă sau nu, legată de domeniul dezvoltării tehnologiei informației, inclusiv de libertatea de navigare pe internet, de accesare a unor sisteme și / sau programe informatice etc. De principiu, apreciem că răspunsul trebuie să fie pozitiv; legea nu distinge nimic, în mod expres, în acest sens, iar (în opinia noastră) logica și echitatea nu prezintă, la rândul lor, impedimente în calea afirmării acestei soluții.

De reținut că încălcarea respectivei interdicții, cu intenție, indiferent de titlul juridic pe care l-a avut la aplicare, reprezintă infracțiunea de neexecutare a sancțiunilor penale, conform dispoziției din art. 288 alin. (11) C. pen.

*

O chestiune conexasă subiectului aici abordat ar decurge și din îndreptarea atenției către ansamblul normelor care reglementează aplicarea în spațiu a legii penale române (așa-numitul, uneori, *drept penal internațional*). Astfel, legiuitorul român (și nu numai) optând pentru teoria ubicuității¹³ în materia problemei identificării locului săvârșirii infracțiunii, apar unele provocări specifice în materia infracțiunilor comise prin intermediul sistemelor informatice – ca urmare a navigării pe internet, mai ales. Astfel, din moment ce se apreciază, din punct de vedere juridico-penal, ca fiind comisă pe teritoriul unui stat (și generând, prin urmare, competența de aplicare în spațiu a legii penale a respectivului stat, în baza principiului teritorialității), orice infracțiune care s-a desfășurat, măcar parțial (în parte), pe teritoriul aceluși stat (o cât de mică parte a desfășurării elementului său material având loc pe teritoriul aceluși stat, ori în locuri asimilate – precum, la bordul navelor aflate sub pavilionul aceluși stat ori al aeronavelor înmatriculate în acel stat, sau urmarea imediată producându-se, chiar în parte, pe teritoriul aceluși stat), unde va trebui considerată comisă o infracțiune săvârșită prin intermediul sistemelor globale de comunicare / transmitere a informației? Dincolo de teritoriul statului pe care se găsește infractorul atunci când accesează terminalul de comunicație pentru a comite infracțiunea și de teritoriul statului pe care se produc efectiv urmările acesteia, s-ar putea oare aprecia că infracțiunea poate fi considerată comisă și pe teritoriul oricărui stat pe care s-a găsit un server sau un subsistem al sistemului informatic utilizat pentru a comite infracțiunea (de exemplu, cele care au transmis / redirectionat semnalul pentru ca acesta să ajungă la destinație)? În cazul unui răspuns pozitiv, apar interogații suplimentare,

¹³ În conformitate cu dispoziția art. 8 alin. (14) C. pen., legiuitorul dispune că „Infracțiunea se consideră săvârșită pe teritoriul României și atunci când pe acest teritoriu ori pe o navă sub pavilion românesc sau pe o aeronavă înmatriculată în România s-a efectuat un act de executare, de instigare sau de complicitate ori s-a produs, chiar în parte, rezultatul infracțiunii”.

precum: este această chestiune dependentă sau independentă de reflectarea pe care o are împrejurarea în conștiința infractorului (?).

Separat de această chestiune deosebit de interesantă și insuficient explorată încă în doctrină, apar și alte potențiale probleme legate de aplicarea în timp, reflectate și în cazul infracționalității informatice (prin intermediul internetului / ca urmare a evoluției tehnologiei informației). Astfel, deși modelul actual de reglementare a instituției răspunderii penale a persoanei juridice este corespunzător răspunderii generale (teoretic, persoana juridică poate comite orice infracțiune, fie ca autor fie de pe diverse poziții de participație penală), este de observat că există o aptitudine mult sporită a persoanelor juridice de a comite infracțiuni care țin, generic, de conceptul de *cybercriminalitate*, față de alte categorii de infracțiuni. În acest context, este de observat (și cu această ocazie) că, în materia aplicării legii penale române în spațiu, legiuitorul român vizează, direct sau indirect, ipoteza în care persoana juridică este subiect activ al infracțiunii atunci când reglementează principiile teritorialității și personalității, dar nu și atunci când reglementează principiile realității și universalității. Reiese, prin urmare, că dacă o persoană juridică română comite o infracțiune prin intermediul sistemelor informatice, fie în România, fie în străinătate, aceasta poate fi trasă la răspundere penală, însă dacă o persoană juridică străină comite, în străinătate, o asemenea infracțiune (care poate să aducă prejudicii sau să atingă chiar interesele statului român, ori ale unui cetățean român sau ale unei persoane juridice române), legea penală română nu i se poate aplica, pentru tragere la răspundere penală (chiar dacă în statul terț ar fi, de asemenea, reglementată instituția răspunderii penale a persoanei juridice). Inechitatea profundă a împrejurării ni se impune cu puterea evidenței, iar rațiunile legiuitorului care au condus la această reglementare (asupra cărora se poate doar specula) nu sunt în egală măsură de clare, sens în care încurajăm (și cu această ocazie), *de lege ferenda*, la unificarea regimului privind persoana juridică – subiect activ al infracțiunii, în materia tuturor principiilor de aplicare în spațiu a legii penale române¹⁴.

*

Nici materia aplicării în timp a legii penale nu este complet în afara unei potențiale menționări conexe aspectelor legate de dezvoltarea tehnologiei informației și de avântul internetului. Astfel, este prea bine-cunoscut faptul că izvorul principal de drept penal (legea organică) nu poate intra în vigoare decât la minim 3 zile de la momentul publicării sale în Monitorul Oficial, iar acest moment este reprezentat, practic, de miezul nopții care face trecerea din a treia în a patra zi, calculul făcându-se potrivit sistemului „pe zile pline”¹⁵.

¹⁴ În legătură cu acest subiect, a se vedea: M.I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, în: T. Toader ș.a., *op. cit.*, p. 37-38, 42-43; M.I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *op. cit.*, p. 270-271, 284; a se vedea și: F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 186, 190.

¹⁵ Astfel, conform dispoziției din art. 78 al Legii fundamentale, se dispune că „Legea se publică în M. Of. și intră în vigoare la 3 zile de la data publicării sau la o dată ulterioară prevăzută în textul ei”. Iar prin art. 12 alin. (11) din Legea nr. 24/2000

Însă, potrivit dispozițiilor cuprinse în art. 115 alin. 15 și 16 din Constituție, reiese că și ordonanțele de urgență ale Guvernului pot fi izvoare de drept penal, iar regula intrării lor în vigoare este diferită, anume: acestea devin active la momentul publicării / după publicarea în Monitorul Oficial, dacă au fost anterior depuse spre dezbateră la Camera Parlamentului competentă să fie sesizată (art. 115 alin. 15 teza I din Legea fundamentală). Această prevedere, interpretată inclusiv prin intermediul unei decizii a Curții Constituționale¹⁶ a României, conduce la concluzia potrivit căreia dispozițiile unei ordonanțe de urgență a Guvernului (inclusiv a uneia în materie penală, potențial de incriminare *ex novo* ori de agravare a represiunii penale...!) trebuie considerate a intra în vigoare (a deveni active) imediat după / odată cu publicarea acesteia în Monitorul Oficial (dacă a fost, în plus, depusă, anterior, spre dezbateră, la Camera Parlamentului competentă a fi sesizată).

În acest punct se poate însă ridica, în mod justificat (mai ales în perioada actuală, în care viteza comunicațiilor impune uneori analize cât se poate de punctuale ale momentului / cadrului temporal în care au avut loc anumite fapte juridice, până la nivel de oră / minut, poate chiar secundă!!!)¹⁷, întrebarea: care este momentul exact / precis în care se poate considera că intră în vigoare o ordonanță de urgență? Când se poate aprecia, în mod punctual, că a fost ea publicată în Monitorul Oficial (care nu indică ora publicării, ci doar ziua)? Este acest moment cel al debutului imprimării ediției respective de Monitor Oficial, sau cel al încheierii procesului de imprimare (și cum se pot ele stabili cu exactitate, respectiv cât de vizibile / relevante sunt aceste momente pentru destinatarii legii penale, astfel încât să fie îndeplinite cerințele corolarului *lex scripta / lex praevia / lex certa* implicate de principiul fundamental de drept penal reprezentat de legalitatea incriminării)? Este acesta un alt moment de pe parcursul acelei zile? Dacă da: care anume, stabilit după ce criterii (de pildă: momentul de la care s-au eliberat spre publicare exemplarele tipărite de Regia autonomă *Monitorul Oficial*)?¹⁸

privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative (republicată în M. Of. nr. 260/2010), se statuează că „Legile și ordonanțele emise de Guvern în baza unei legi speciale de abilitare intră în vigoare la 3 zile de la publicarea în M. Of. al României, Partea I, sau la o dată ulterioară prevăzută în textul lor. Termenul de 3 zile se calculează pe zile calendaristice, începând cu data publicării în M. Of. al României, și expiră la ora 24, 00 a celei de-a treia zi de la publicare”.

¹⁶ Decizia CCR nr. 28/2013, publicată în M. Of. nr. 164/2013.

¹⁷ Un asemenea standard nu este complet (și nu ar trebui să fie) străin nici dreptului penal (*lato sensu*). Astfel, în materie de procedură penală, cu privire la măsura preventivă privativă de libertate a *reținerii* (care se poate dispune, în condițiile legii) pentru maxim 24 de ore, este imperativ ca analiza și calculul timpului să coboare sub unitatea de măsură reprezentată de *o zi* (de pildă, pentru a se cunoaște momentul exact la care încetează măsura preventivă, impunându-se punerea în libertate a persoanei căreia i-a fost aceasta aplicată, dacă nu s-a dispus legal față de aceasta o altă măsură preventivă privativă de libertate!).

¹⁸ În legătură cu aceste probleme, a se vedea și: M.I. Mărculescu-Michinici, M. Dunea, *op. cit.*, p. 146 ș.u.

Alternativa formulării unui răspuns posibil la aceste interogații o apreciem inacceptabilă în lumina principiului legalității incriminării (cu excepția cazului în care dispozițiile penale din ordonanța de urgență sunt mai favorabile ori au chiar valoarea de lege de dezincriminare), aceasta fiind (după cum se sugerează uneori): să se aprecieze că respectiva ordonanță de urgență a intrat în vigoare din primul moment al respectivei zile (date calendaristice), indiferent de momentul efectiv al publicării sale! Practic, această soluție ar sacrifica nu doar *de facto*, ci și *de jure* supremația principiului fundamental (și supra-constituțional, decurgând inclusiv din standardul CEDO) reprezentat de legalitatea incriminării și a sancțiunilor de drept penal!

În această problemă (pe care o apreciem nu doar interesantă, ci și extrem de acută, mai ales în contemporaneitate, tocmai datorită evoluției tehnologiei informației, care a crescut valoarea – și posibilitatea – identificării precise în timp a desfășurării unui eveniment, a unui fapt juridic) propunem luarea în considerare a unei soluții care provine tot din evoluția tehnologică și omniprezența în viața cotidiană a majorității destinatarilor legii a instrumentelor de navigare pe internet. Astfel, considerăm că, *de lege ferenda*, legiuitorul ar trebui să reglementeze expres faptul că o ordonanță de urgență intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial (în prezența tuturor celorlalte condiții deja existente), care trebuie considerată momentul la care pe pagina oficială de internet (site-ul) a Monitorului Oficial este încărcată ediția electronică și conținutul on-line al respectivului act normativ (desigur, reglementându-se o procedură corespunzătoare, caracterizată de maximă celeritate, în sarcina Regiei autonome *Monitorul Oficial* de încărcare a acestei informații pe site imediat ce s-a pornit procesul de imprimare / tipărire a respectivei ediții cuprinzând și acea ordonanță de urgență)! Criteriul tinde a fi (în opinia noastră) unul obiectiv, cât mai echitabil cu putință și asigurând o cât mai largă potențială informare / publicitate oficială (formală) a evenimentului normativ, menținând totodată caracterul (teoretic) urgent și necesitatea intrării imediate în vigoare a ordonanței de urgență, dar menținând (cel puțin formal) integritatea principiului legalității incriminării.

*

Bineînțeles că problemele juridico-penale generale conexe evoluției tehnologiei informației (și mai ales dezvoltării internetului) nu au fost epuizate în trecerea în revistă din rândurile precedente. Acestea li se alătură, desigur, numeroase provocări din rândul normelor penale speciale care au legătură directă ori indirectă cu acest domeniu nou (dar cu avânt exponențial) de manifestare (care vor forma, sperăm, obiectul unor preocupări viitoare în acest cadru de manifestare).

În materialul de față ne-am propus a surprinde doar selectiv unele aspecte care sunt din ce în ce mai acut resimțite ca urmare a dinamicii extraordinare pe care o manifestă dezvoltarea tehnologică și comunicarea pe internet în ultima perioadă. Multe dintre provocările astfel ridicate (și) sistemului juridic vor fi abia

în viitor elucidate, scopul articolul prezent fiind mai mult acela de a ridica întrebări, de a conștientiza asupra unor probleme a căror analiză viitoare în doctrină trebuie intensificată, astfel încât, prin efortul conjugat al viziunii teoretice și al expertizei practice, să fie identificate (în mod ideal) cele mai potrivite și funcționale soluții la tot mai numeroasele probleme care provin din acest fascinant domeniu.